

חֵטָא מִי מְרִיבָה

פרשת חוקת, (שיחה 3) – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו "אוצרות התורה".
[הבהרה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

"וַיֹּאמֶר ה' אֵל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהָרֹן, יֵעַן לֹא הֵאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל, לָכֵן לֹא תִבְיֹאוּ אֶת הַקֹּהֶל הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם". (במדבר כ, יב).

חידה שתומה היא, משום מה ה' העניש את משה ואהרן?.

אור החיים (פסוק ח') מביא 11 דעות שונות, ובכולם אין וודאות. **והאבע"ז – 7.**

לבסוף מציע הר' אבע"ז את דעתו, ואומר – "כֹּאשֶׁר יִדְעַ הַחֶלֶק (=האדם הפרטי [=משה]) אֶת הַכֹּל (=כלל ישראל, אֲשֶׁר שָׁכְנָה בְּקִרְבָּם) יִדְבֹק בְּכֹל (=הקב"ה), וְיִחַדֵּשׁ בְּכֹל (=בעם ישראל) אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים... וְהֵנָּה הַחֶלֶק – חֶלֶק (כלומר נפרד מהכלל), וְהִכָּה בְּסֹלַע, וְלֹא יֵצְאוּ מֵיָם". ומסכם בפסוק יב: "יֵעַן לֹא הֵאֱמַנְתֶּם בִּי" היא הסוד שרמזתי".

הרמב"ם כותב: "משה רבנו... חטאו היה שנטה כלפי א' מהקצוות (=של המדות)... כאשר נטה כלפי הכעס, באומרו שמעו נא המורים. מחה ה' בו שאיש כמוהו יכעס בפני קהל ישראל, במקום שאין הכעס ראוי בו... וזהו חילול השם לפי שכל תנועותיו ודבריו כולם למדים מהם... והיאך יבוא ממנו הכעס".
הרמב"ם כל כך בטוח בצדקת פירושו שהוא מסיים "תירצנו קושיא גדולה מקושיות התורה שרבים דיברו בזה ושואלים מה הוא החטא שחטא. והשווה מה שאמרנו אנחנו ומה שאמרו בו אחרים. והאמת יורה דרכו". (הקדמתו לאבות, סוף פ"ד).

והרמב"ן (בפירושו לתורה, על פסוקנו) כעס מאד על פירושו של הרמב"ם והקשה עליו **שבע שאלות** וז"ל:
"והר"ר משה סבר בו סברא ואמר... והוסיף הבל על הבלים. שהכתוב אומר 'מריתם פי... לא האמנתם ב' ואין העונש בעבור הכעס. / **ויותר** שהיה ראוי שיהיה העונש על משה כשקצף על פקודי החיל בחנם... / **ועוד** כי אהרן לא כעס מימיו... / **ועוד** שאי אפשר שלא היה כעס גדול (כמו שמגיע להם) בעשותם מריבה עם משה... / וגם משה אמר 'גם בי התאנף ה' בגללכם'" (כלומר, נענש בעבורם, לא עבור עצמו).
והרמב"ן ממשיך לבאר סוד מסודות התורה.

[ומו"ר, (של הרב צוריאלי), ר"ש דביר, הציע ביאור - שהרמב"ן התיר לשונו נגד הרמב"ם, כמו שעשה בענין טעם הקרבנות בתחילת פ' ויקרא, כי קינא קנאת כבודם של סתרי תורה, כי הרמב"ם הלך תמיד בדרך השכלתנות בפירוש המקראות]

בעומדנו מול שני ענקים הללו הרמב"ם והרמב"ן, אנו צריכים להזכיר כי סוף כל סוף חז"ל עצמם אמרו, שמשה חטא בכעס בעת מי מריבה. (ספרי, תחילת מטות)
ודאי שאין הרמב"ן חולק על חז"ל! אלא כדרכו, הוא הולך לפי פשוטי המקראות, ובפסוקנו לא מוזכר שום כעס, אלא חטא של חוסר אמונה. כלומר, מפי חז"ל למדנו שהרמב"ם צודק במה היו העובדות, אבל רמב"ן מפרש את הפסוקים כאמת מבוטאת בפני עצמה, כלומר ההיבט התורני במישור של פשוט. (וכך דרכו לאורך כל פירושו על התורה, בכל מקום שמפרש שלא אליבא דחז"ל).

ובכן, עלינו לבאר (לפי חז"ל ורמב"ם) איך המקרא קורא לכעס - "לא האמנתם ב'".

הנה חז"ל עצמם אמרו, שכל הכועס, כאילו עובד ע"ז. (שבת קה:)

ושמענו פירוש לזה בספר "תניא" (דף 276, אגרת הקודש, פ"כה) – "והטעם מובן ליודע בינה. לפי שבעת כעסו נסתלקה ממנו האמונה, כי אילו היה מאמין שמאת ה' היתה זאת לו, לא היה כועס בכלל.

ואף שבן אדם שהוא בעל בחירה מקללו או מכהו או מזיק ממונו, (הוא) מתחייב בדיני אדם ובדיני שמים על רוע בחירתו, ואעפ"כ על הניזק כבר נגזר מן השמים, והרבה שלוחים למקום... "עכ"ל.

כלומר, יש לנו לעשות חלוקה הגיונית. אמנם מבחינת מקבל העונש והסבל, הכל נגזר מן שמים "ואין אדם נוקף [=פוצע] אצבעו מלמטה, אלא אם כן מכריזים עליו מלמעלה" (חולין ז:). אבל מבחינת הביצוע, כל העושה רע ייענש, כי הוא שבחר בבחירתו החופשית לבצע את הרע. הטוב או הרע היה נעשה בין כה ובין כה, אלא שמגלגלים זכות ע"י זכאי וחובה ע"י חייב. (רעיון זה מופיע ב"אמונות ודעות" לרס"ג, פ"ד פסקא ה, וכן ב"חובות הלבבות", שער בטחון, פ"ד).

יוצא, שהכועס הוא כופר בהשגחה פרטית ובשכר ועונש מן השמים, ובאמת מאמין שהאדם השני הוא שעשה לו את הרעה.

[הערה: אמנם צריכים להלחם נגד הרע, או לעשות דין תורה וכו' אבל מבלי להכשל בכעס. והדבר התבאר ב"אמונה ובטחון" של ה"חזון איש", (ג/ט) שאמנם יש רשות ע"פ שו"ע חו"מ לתבוע את השני לדין תורה. אבל ידע כל צד, שאין אדם נוגע במוכן לחברו אפילו בפרוטה אחת, (יומא לח:). וכל הפסדי של אדם נגזרו עליו בראש השנה אשתקד, (ביב י:). וההיתר לתבוע לדין תורה אינו אלא מדין "השתדלות", כפי שגזר ה"י]

מהר"ל מסביר את הרעיון הנ"ל, כאשר מבאר שְׁפָל היתפעלות (=התרגשות) היא רעה. (גבורות ה'. סוף פרק ז) —
"מאחר שיש בו האמונה והוא דבר חזק, לא יהרהר אנה ואנה... והנה אדון כל הנביאים השלם בתכלית השלמות שלא היה ולא יהיה כמוהו, בא אליו מכשול זה "יען אשר לא האמנתם בי", כאשר אמר משה בדרך כעס "שמעו נא המורים". ומסביר שאם היה מתחזק באמונה, היתה מתחדשת לו השמחה ולא היה מתפעל לכעוס. כי האמונה מביאה לידי שירה ושמחה, ומשה הכה פעמיים וזה מראה על כעס שהוא היפך האמונה. ולבסוף מהר"ל מטיל מין פשרה בין רמב"ם ורמב"ן: "ולא שהיה החטא הכעס בעצמו, רק שהכעס מורה שמשה חטא באמונה" עכ"ל.

ובספרו "גור אריה" על פסוקנו כתב: "וכן שהכו בסלע, אין זה אמונה. כי האמונה הוא מי שבוטח בו ית' אין לו בו רק שמחה, שמאמין בו ובוטח בו, ועם הבטחון יש שמחה. אבל עם הכעס אין כאן אמונה. ומה שהכו פעמיים יורה זה על מיעוט האמונה והבטחון בו, ולכך הוא כועס. ודבר זה ידוע, כי מי שאינו מאמין בה' ית' בבטחון גמור, הוא בכעס ובמכאובות". (והרי מכאן מקור נאמן לדברי בעל-תניא, ובכך מיושב מה שאמרו חז"ל שכעס, וזהו נכלל ב"לא האמנתם בי").

וכך חידש אדמו"ר ר' נחמן ברסלב:

"כי עיקר העצבות והעצלות הוא מחמת חוסר אמונה... כי זהו בבחינת ארך אפים, שלא ישגיח האדם על שום ביטול ובלבול בעבודת ה', רק יעשה את שלו, ומדת ארך אפים תלויה באמונה... וזה תלוי בארץ ישראל שכתוב "שכן ארץ ורעה אמונה" (תהלים לו, א). כשאחז"ל "כל הדר בא"י, כאילו יש לו אלוה" (כתובות קי:). נמצא שא"י היא בחינת האמונה... ועיקר ההשתוקקות של משה שהיה מתלהב לבוא לא"י היה בכדי להשיג מדה זו של ארך אפים. (עיי"ש שמביא כמה ראיות מחז"ל). וצריך כל אדם לבקש מהשי"ת שיהיו לו כיוסופין וגעגועים לא"י, ולהתפלל גם כן שיהיו געגועים (פְּאֵלו) לכל הצדיקים לבוא לא"י. והיא סגולה נגד הכעס והעצבות" (וילקוטי מוהר"ן, א/קנה).

ובאמת הדבר מפורש בנדרים (כב:). "ונתן ה' לך שֵׁם לְבָרָז" - בבבל כתיב. ובא"י לא יבואו לידי כעס הקיצוני. הרי מכאן שנענש משה רבנו מדה כנגד מדה.

שאר השאלות שרמב"ן הקשה, אפשר ליישב בפשטות.

- א. מה שמשך כעס על פקודי החיל שהחיו הנקבות של מדין, היה בזה כעס המוצדק כי הם היו צריכים להבין בעצמם גם מבלי ההוראה ממשך על כך (ספר שלי"ה, תחילת פי' מטות).
- ב. מה שאהרן נענש, זה בגלל שלא הוכיח את משה, וממילא גם הוא נתפש בעונש. (עי' פ' שבת נד : ועי' מו"ק יח : אין אדם נחשד בדבר... אא"כ ראה באחרים שעשו ושמו. כלומר, קצת מהרע נדבק ברואה ואינו מוחה).
- ג. ומה שיש מן הצדק לכעוס עליהם על ההקנטה, היינו רק כמו כעס של השי"ת המראה פנים של כעס ואינו כועס באמת, כך האדם ראוי רק להציג כעס ולא להתחמם בלבו (רמב"ם, הל' דעות ב/ב), מה שלא היה כך כאן בסלע.
- ד. והפסוק "התאנף ה' בי בגללכם" פירושו שבנ"י שמשו סיבה וגורם למכשולו. ואם משה לא היה מנהיג שלהם, לא היה נכשל בזה. ובכך יושבו כל הקושיות שרמב"ן פירט.

כאמור, הרואה ייחוד הבורא מול עיניו, וממילא יש רק עם אחד עליון המקיים את רצונו, לא יבנה עם זה. (עי' "דרשות רבנו נסים", תחילת דרוש ט) וזהו הנרמז בדברי ר"א אבן עזרא. (בתחילת עיונו).

והעיקר לנו לזכור : "כל הכועס כאילו עובד ע"ז". ואפילו אם זה לשם שמים ולצורך מצוה. וגם כאשר מותר להציג כעס (עי' "מסילת ישרים", פרק יא) תמיד יש לזהר שמחיצוניות של כעס לא יגיע האדם ח"ו לידי פנימיות.

מובא בפרקי אבות (ב) "ואל תהי נוח לכעוס". לא אמרו סתם "אל תכעס" אלא אפילו אל תהיה במצב של מתח-נפשי, או במצב של חשדנות בזולת, המכשיר את אפשרותך להכשל בכעס. שמור כל הזמן על גישה ידידותית ונוחה לזולת, שלא יהא לך קל ונוח ליפול בכעס.

וכתב שם מהר"ל על החומרא הגדולה הזאת : "ואח"כ הזהיר את האדם על הדבר שהוא מפסיד ממנו עולם הבא, לכך אמר אל תהא נוח לכעוס. ואין לך דבר שהוא גורם וסיבה אל חטא, יותר מן הכעס!" עכ"ל. ולכן אמרו "הכועס, כל מיני גיהנם שולטים בו" (נדריים כב:) כי היות שדעתו מסתלקת ממנו, הוא מועד ליכשל בכל דבר.